

РИСТО В. РАДУНОВИЋ

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ СТОЧАРСКЕ ЛЕКСИКЕ КАРПАТСКО-БАЛКАНСКОГ АРЕАЛА

1. П р и с т у п

Лингвистичка тема "Македонски и црногорски говори дуж албанске границе са посебним освртом на заједничке иновације и интерференција са албанским језиком и компаративно изучавање македонске и црногорске ономастике", која је иницирана од Одјељења за лингвистику и литературу МАНУ и прихваћена од ЦАНУ као програм билатералне научне сарадње двију академија за период 1981 - 1985, инспирисала нас је да приступимо компаративном испитивању одређене лексике неких црногорских и македонских говора. За предмет испитивања одабрали смо сточарску лексику јер је сточарство, као значајна грана народне привреде са веома дугом традицијом, могло пружити богат и занимљив језички материјал са великим могућностима за упоређивање будући да се лексика односи на исте животињске врсте гајене у сличним климатским, природним и друштвеним околностима.

Полазне претпоставке биле су: 1) међусобна удаљеност, језичка и територијална, народних говора у мјестима из којих сточарска лексика потиче могла би се знатније одражавати у творбеним и етимолошко-семантичким различитостима међу одговарајућим лексемама, 2) припадност карпатско-балканском сточарском ареалу могла би условити веће етимолошко-семантичке подударности те лексике, упркос евидентним језичким и дијалекатским разликама у оквиру тога ареала.

Основни задатак био је да се, према јединственом критеријуму, дође до више истозначних паралелно датих лексичких показатеља погодних за етимолошко-семантичке и творбене анализе.

Прво је узета лексичка грађа из села Релезе у Црној Гори (припада љешанском говору¹ српскохрватског језика)² и из села Звечана у Македонији

¹ Митар Б. Пешикан, Староцрногорски средњокатунски и љешански говори, "Научно дело", Београд, 1965.

² Лексички материјал из овог пункта средио је аутор овога рада.

(припада централном дијалекту македонског језика)³, затим су испитивања проширена тако што је узета лексика из још два пункта: из села Белоиња у Сврљику у источној Србији (припада лужничком говору призренско-тимочке групе говора српскохрватског језика)⁴ и из села Вуксанлекића у Титоградској Малесији у Црној Гори (припада говору Малисора, варијанти гегијског дијалекта албанског језика)⁵.

Материјал из српскохрватског пункта Белоиње (Србија) требало је да покаже лексичке релације према одговарајућем материјалу из српскохрватског пункта Релеза (Црна Гора) и македонског пункта Звечан, а материјал из албанског пункта Вуксанлекићи - лексичке релације према пунктovima говора српскохрватског и македонског језика.

Поред тог основног лексичког материјала, у анализи смо користили и податке из публикације *Общекарпатский диалектологический атлас, вступительный выпуск*, Скопје 1987, ради успостављања ширих релација у оквиру карпатско-балканског ареала.

Расположиву сточарску лексику смо разврстали у посебне одељке: 1) називе домаћих животиња, 2) имена домаћих животиња, 3) ријечи за споразумијевање са домаћим животињама, 4) оглашавања домаћих животиња (ономатопеје) и 5) изразе у вези са размножавањем домаћих животиња, - гдје су лексеме дате упоредо и у аутентичном гласовном лику какав оне имају у испитиваним пунктovima (Релеза - скраћено: Ре; Звечан - Зв; Белоиње - Бе; Вуксанлекићи - Ву).

Најзад, разматрају се и неке семантичко-етимолошке и творбене особености дате лексике.

2. Лексика

I НАЗИВИ ДОМАЋИХ ЖИВОТИЊА

ОВЦЕ

(1) Одрастао мужјак: *òvàn*, мн. *овнòви/омнòви* (Ре), *овен*, мн. *овни* (Зв), *овѝн*, мн. *овнòви* (Бе), *dàsh* [даш], мн. *děsh* [деш] (Ву).

(2) Млађе јагње мушкога пола: *јагњѝћ*, *овнѝћ/омнѝћ* (Ре), *машко јагне* (Зв), *овнич*, *овниче* (Бе), *qǐq* [ћић] (Ву).

(3) Старије јагње мушкога пола: *шиљèг* (Ре), *шилеже* (Зв), *шљèг*⁶ (Бе), *shijez* [шијез] (Ву).

(4) Ован стар од једне до двије године; *двѝзàц* (Ре), *свѝзе/свѝзар* (Зв),

³ Лексички материјал средно академик Божидар Видоески (Скопје), на чему му и овом приликом најљепше захваљујемо.

⁴ Лексички материјал средно Вилотије Вукадиновић (Ниш), на чему најљепше захваљујемо.

⁵ Лексички материјал средно мр Марко Цамај (Титоград), на чему најљепше захваљујемо.

⁶ *шљежина* - назив за јагњад мушког и женског пола до једне године.

свизџц, друга маторџна ⁷ (Бе), ---⁸ (Бу).

(5) Ован стар три године: треџак (Ре), треџак (Зв), треџа маторџна (Бе), треџак [треџак] (Бу).

(6) Ован за приплод (некастриран ован): прџз, овџн (Ре), овен, прас (Зв), прџз (Бе), vrgã [врџа] (Бу).

(7) Кастрирани ован: утучџни овџн (Ре), виен овен (Зв), чуџан овџн (Бе), dash i trellun [даш и трелун] (Бу).

(8) Ован који предводи овце, који носи звоно: угџч (Ре), угич (Зв) свонар⁹ (Бе), угџц [угич] (Бу).

(9) Одрасла женка: овџца/овџца, мн. овџце/овџце (Ре); офџца, мн. офџци (Зв); овџца, мн. овџце (Бе); delmja мн. berget [берет] (Бу).

(10) Женско младунче до шест мјесеци: џаџџиџа (Ре), женско џаџне (Зв); џџнско џаџње (Бе), qigje [џиџе] (Бу).

(11) Женско младунче старије од шест мјесеци: шиљџџиџа, шиљџџе (Ре), шиљеџе (женско) (Зв),---(Бе), shijeze [шиџеџе] (Бу).

(12) Овџца од једне до двије године: двизџџа, двџска (Ре), свиска (Зв), свиска (Бе), gunz [рунз] (Бу).

(13) Овџца у трећој години која није оплођена: уфџтка/увџтка (Ре), --- (Зв),---(Бе), bars (Бу).

(14) Овџца која је остала неоплођена: џаловџ овџца (овџца), џаловџша (Ре), џалоџца<џалоџца<џаловиџа (Зв), џаловиџа (Бе), shterp [штерп] (Бу).

(15) Младунче овџце без обзира на пол: џаџње, зб. џаџџад (Ре), џаџне, зб. џаџанџа (Зв), џаџње, зб. џаџанџи (Бе), qiq [џиџ], зб. shtri [штри] (Бу).

(16) Једно од двоје једновремено рођених џаџџади: блџзне, зб. блџзнџд, блџзнџчаџд (Ре); блџзнак, дем. блџзне (Зв), блџзнџ, зб. блџзнџета (Бе), bпак (Бу).

(17) Паџње прије времена оџаџњено: недонџпче (Ре); недонесено џаџне (Зв); изџбено џаџње ¹⁰ (Бе), para redit (Бу).

⁷ маторџна - назив за ознаку колико је ован стар послџје навршене друге године (друга, треџа, четврта, пета маторџна). маторџц - ован старији од двије године.

⁸ Цртиџама означавамо да из испитиваног лексичног пункта није добијен одговарајући податак.

⁹ Ован ријетко у том крају носи звоно, обично га носи снажна, џалова овџца.

¹⁰ мртво џаџње; овџца се оџаџџила прије времена а џаџње је мртво

(18) Јагње (мушко, женско) старије од шест мјесеци: шиљѐже (Ре), шилеже (Зв); шљежѐ (Бе); shijez [шијез] (Бу).

КОЗЕ

(19) Одрастао мужјак: ја̀рац, мн. ја̀рчеви (Ре); ја̀рец, прч, мн. ја̀рци (Зв); ја̀рац, мн, ја̀рци (Бе); sjar мн. sjer (Бу).

(20) Младунче мушкога рода: ја̀рчић (Ре); ја̀ре (машко), ја̀рче (Зв); ја̀ре (мушко) (Бе); eth [етх] (Бу).

(21) Јарац од једне до двије године: двѝзѝц (Ре); свѝзе, свѝзар (Зв); свѝзѝц (Бе); --- (Бу).

(22) Трогодишњи ја̀рац: трећа̀к, ¹¹ трогодишњи ја̀рац (Ре); трогодишњак (Зв); маторѝц, матори́на (трећа̀) ¹² (Бе); treqak [трећа̀к] (Бу).

(23) Јарац за приплод, некастриран: прѝч, ја̀рац (Ре); прч, ја̀рец (Зв); прѝч, ја̀рац (Бе), прѝ [прч] (Бу).

(24) Кастрирани ја̀рац: утучѐни ја̀рац (Ре); виен ја̀рец (Зв); чу̀кан ја̀рац (Бе), --- [прч] (Бу).

(25) Одрасла женка: кѝза, мн. кѝзе, (Ре); коза, мн. кози (Зв); коза́, мн. козѐ (Бе), li [ли], мн. lit [лит] (Бу).

(26) Младунче женскога рода: ја̀рица, козица (Ре), ја̀ре (женско) (Зв); женско ја̀ре, козица (Бе), elle [еле] (Бу).

(27) Коза од једне до двије године: двѝзѝца, двѝска (Ре); свѝска, свѝзе (Зв); --- (Бе); --- (Бу).

(28) Коза у трећој години која није оплођена: уфѝтка, увѝтка (Ре), --- (Зв), --- (Бе); bars (Бу).

(29) Коза која је остала неоплођена: ја̀лова коза, ја̀ловуша (Ре); ја̀лоѝца (Зв); ја̀ловица (Бе), shterp [штерп] (Бу).

(30) Младунче козе без обзира на пол: ја̀ре, зб. ја̀ра̀д; кѝзле/кѝжле зб. кѝзла̀д/кѝжла̀д ¹³ (Ре); ја̀ре, мн. ја̀риња (Зв); ја̀ре, зб. ја̀рета (Бе); eli [ели], зб. ellat [елат] (Бу).

(31) Једно од двоје једновремено рођених ја̀ради: блѝзне, зб. блѝзна̀д (Ре); близне, близна̀к (Зв); близне́, зб. близне́та (Бе); binak (Бу).

¹¹ ознака према броју година (четврѝа̀к, петѝа̀к, шестѝа̀к, седмѝа̀к)

¹² ознака за број сезона парења послѝе навршене друге године (трећа̀, четврѝа̀, петѝа̀, матори́на)

¹³ кѝзле/кѝжле - може се чути од старијих информатора

(32) Јаре прије времена окожено: недонѡшче (Ре); недонесено (јаре) (Зв); недонѡшче (Бе); para redit (Бу).

(33) Јаре које је окожено мртво: јаловче, мртвѡ јаре (Ре); мртво јаре (Зв); изабено јаре¹⁴ (Бе), --- (Бу).

ГОВЕДА

(34) Одрастао мужјак: вѡ, мн. волѡви (Ре); вол, мн. волоі (<волои<волови) (Зв); вѡл, мн. волови (Бе); кѡ мн. џiet [џиет] (Бу).

(35) Мушко теле; млади во до треће године: јунѡц, дем. јунчѡћ (Ре); јунец, јунче (Зв); јунѡц, дем. јунчѡћ (Бе); виџ [вич] (Бу).

(36) Во за приплод, некастриран: бѡк, вѡ, (Ре); бик (Зв); бѡк/јунѡц (Бе); mzuer (Бу).

(37) Во кастрирани, во за рад (преко три године старости): вѡ, орѡћѡ вѡ (Ре); вол, оратен вол (Зв); чѡкан/учѡкан вѡл, вѡл (Бе); mzat (Бу).

(38) Одрасла женка: крѡва, мн. крѡве (Ре); крава, мн. крави (Зв); крѡва мн. крѡве (Бе); лора мн. lort (Бу).

(39) Млада крава до првог тељења: јунѡца (Ре); јуница, јуничка (Зв); јунѡца (Бе); виџе [виче] (Бу).

(40) Млада крава приспјела за оплодњу: воловѡтка (Ре); --- (Зв); --- (Бе); bars (Бу).

(41) Крава која се тели први пут: првотѡока/првотѡлка¹⁵ (Ре); првостинка (Зв); првотѡлѡиња (Бе); лора i виџит [вичит] (Бу).

(42) Крава која се тели други пут: друготѡока/друготѡлка (Ре), пофторка (Зв), крѡва на дрѡго телѡ¹⁶ (Бе), лора dy виџаш [лопа ди вичаш] (Бу).

(43) Крава која се не тели: јаловѡ крѡва, јаловѡља (Ре); штѡрка¹⁷ јалоѡца¹⁸ (Зв); јалова крѡва¹⁹, штѡрка²⁰ (Бе); лора mѡz (Бу).

(44) Говедо (мушко, женско) старо до три године: тѡле, зб. тѡлѡд (Ре); теле, мн. тѡлиња, зб. телци (Зв); телѡ, зб. тѡлци (Бе); виџ [вич], зб. виџат [вичат] (Бу).

¹⁴ јаре које је коза окозила мртво прије времена због неког поремећаја или лоше хране

¹⁵ ознака према броју тељења (првотѡока / првотѡлка, друготѡока / друготѡлка, трећетѡока / трећетѡлка...)

¹⁶ крѡва на дрѡго, треће, четврто, ... телѡ

¹⁷ крава која не рађа

¹⁸ крава која је побацила, родила мртво теле

¹⁹ крава која није оплођена

²⁰ крава која се не може телити, стерилна крава

(45) Говедо (мушко, женско) од три мјесеца до једне године: јуне, зб. јунџад (Ре); јунче (Зв); јунџе, зб. јунџета/јунџићи (рјеђе) (Бе); mshtijerг [мштијер] (Бу).

КОЊИ

(46) Одрастао мужјак: коњ, мн. коњи (Ре), коњ, мн. коњи (Зв); коњи (Бе); kal мн. kual (Бу).

(47) Млади коњ: ждријебац, ждрѐбе (мушко) (Ре); ждребец, ждрѐбе (машко) (Зв); ждрѐбџц (Бе), ма̄с (Бу).

(48) Млади некастрирани коњ, за приплод: пастоух (Ре); пастуф (Зв), пастуџв (Бе); hapshuerг [хашпуер] (Бу).

(49) Коњ за јахање: коњ, јахаџи коњ, јайџак, (ријетко: седленџк) (Ре); коњ (Зв); коњ за јашџење (Бе); kal shalet [кал шалет] (Бу).

(50) Одрасла женка: кобила, мн. кобиле (Ре); кобила, мн. кобили (Зв); кобила, мн. кобиле (Бе); pel мн. relat (и: kobile,-а) (Бу).

(51) Млада кобила: ждрѐбица, кобилица (Ре); кобилка, ж(р)ебица (Зв); --- (Бе); --- (Бу).

(52) Младунче мушко или женско: ждрѐјебе, ждрѐбе, зб. ждрѐбад (Ре); жребе, мн. жребиња (Зв); ждрѐбџе, зб. ждрѐбџета (Бе); ма̄с зб. --- (Бу).

МАГАРАД

(53) Одрастао мужјак: магџрац, мн. магџрци (обично и: магџре, зб. магџрад (Ре); магџре, мн. магџриња (Зв); магџрџц, мн. магџрџи (често: магџре, мн. магџрџета) (Бе); gomar мн. gomar (Бу);

(54) Мали магарац: магџрџић (Ре); магџре (Зв); --- (Бе); gok gomarit (Бу).

(55) Одрасла женка: магџрица, мн. магџрице (Ре); магџрица, мн. магџрици (Зв); магџриџа, мн. магџриџе (Бе); gomaric мн. gomaricat (Бу).

(56) Младунче мушко или женско: магџре, зб. магџрад (Ре); магџре мн. магџриња (Зв); магџре, мн. магџрџета (Бе); gomar зб. gomar (Бу).

(57) Младо мало магаре: магарџенџе (Ре); магарџенџе (Зв); магарџенџе, пуле²¹ (Бе); --- (Бу).

²¹ младо магаре

МАЗГЕ

(58) Одрастао мужјак: ²² ма̀сак, мн. маскòви (Ре); масак, мн. масаци (Зв); мазгòв, мн. мазгòви ²³ (Бе); mushk [мушк], мн. mushq [мушћ] (Бу).

(59) Одрасла женка: ма̀ска, мн. ма̀ске (Ре); маска, мн. маски (Зв); мазга́, мн. ма̀зге (Бе); mushke [мушке], мн. mushke [мушке] (Бу).

(60) Млада (мала) мазга без обзира на пол: ма̀шче, зб. ма̀шча̀д (Ре); мафче, мн. мафчиња (Зв); --- (Бе); --- (Бу).

СВИЊЕ

(61) Одрастао мужјак: вѐпар, мн. вепрòви, прас̀ац, мн. прашчеви (Ре); вепор, мн. вепрои (< вепрови) (Зв); веп̀р, мн. вепрòви (Бе); thi [тхи], мн. thit [тхит], и: zok thiut (Бу).

(62) Млади (мали) мужјак: вепр`ић, прашч`ић; (Ре): вепре (Зв); вепр`ич, вепр`е (Бе); thi i eger (Бу).

(63) Младунче мушкога пола: гу̀рић, г`уре/г`уде (мушко) (Ре); гуде (машко) (Зв); --- (Бе); gurr,-i,m [гур] (Бу).

(64) Мужјак за приплод, некастриран: а̀к, х̀ак, акòч (Ре); нерес (Зв); --- (Бе); harkoç [харкоч] (Бу).

(65) Одрасла женка: прас`ица, мн. прас`ице, цòра, мн. цòре (Ре); маторица, мн. маторици, и: прасе (женско) (Зв); свиња́, мн. свиње (Бе); thijush [тхијуш] (Бу).

(66) Млада свиња женскога пола: г`урица (Ре); гуде (женско) (Зв); --- (Бе); --- (Бу),

(67) Младунче без обзира на пол: г`уре, зб. г`ура̀д, (ријетко: г`уде), прасе, зб. прас̀ад ²⁴ (Ре); прасе, мн. прасиња, зб. прафци (Зв); пра̀це, мн. пра̀ци (Бе); thí,-u,m [тхи] - књ. алб. derr,-i,m [дер] (Бу).

ПСИ

(68) Одрастао мужјак: па̀с, мн. пс`и, биз`и́н, мн. биз`и́ни, куч`а̀к, мн. кучкòви (Ре); пес, мн. пци (Зв), п̀с, мн. псòви (Бе); qep [ћен], мн. qet [ћет] (Бу).

²² Мазга настаје спаривањем кобиле и магарца, може имати гјелесне карактеристике мужјака или женке, али није способна за оплођавање.

²³ У Белоињу и околним селима не чувају се мазге. Ријечи постоје на основу знања да постоје такве животиње.

²⁴ општи назив за свињу без обзира на пол и узраст

(69) Младунче мушкога пола, мали пас: псѣћ, пашчѣћ (<пѣ), бизинѣћ, кучкѣћ (Ре); --- (Зв), кутрѣк, ²⁵ минѣк, мн. минци ²⁶ (Бе); klysh [клиш] (Бу).

(70) Паскоји је обучен да помаже у лову на дивљац: ловѣчки пѣс, кѣр, мн. кѣрови (Ре); загар (Зв); ѣр, мн. ѣрови (Бе); zagar, i (Бу).

(71) Пас који чува стоку: торнѣ пѣс, овчѣрски пѣс (Ре); пес офчарски (Зв); овчѣрски пѣс (Бе); qep hekurach [ћен хекураш] (Бу).

(72) Одрасла женка: кѣчка, мн. кѣчке, бѣга, мн. бѣге (Ре); кучка, мн. кучки (Зв); кѣчка, мн. кѣче (Бе); kučk, -a [кучк], shaka [шака] (Бу).

(73) Младунче женскога пола, мала кучка: кѣчкица, бѣщица (Ре); женско куче, кучкиче (Зв); кѣчкица (Бе); --- (Бу).

(74) Младунче без обзира на пол: кѣце, зб. кѣцад, штѣне, зб. штѣнад, зб. бѣга, пѣпче, зб. пѣпцад (Ре); куче, мн. кучиња (Зв); кѣче, мн. кѣчичи (Бе); --- (Бу).

(75) Општи назив за псе без обзира на пол и узраст: пѣс, мн. псѣ, псѣто, мн. псѣта ²⁷ (Ре); пес, мн. пци, пеј, пциште, псѣште (Зв); псѣто, мн. псѣта (Бе); qep [ћен] (Бу).

МАЧКЕ

(76) Одрастао мужјак: мѣчѣк, мн. мѣчѣви (Ре); мѣчор, мн. мѣчори (Зв); мѣчѣк, мѣчѣви (Бе) маѣкан [мѣчкан], мн. маѣканат [мѣчканат] (Бу).

(77) Младунче мушкога пола, мали мѣчак: мѣчѣћ (Ре); мѣче (мѣшко) (Зв); --- (Бе); zok macet (Бу).

(78) Одрасла женка: мѣчка, мн. мѣчке (Ре); мѣчка, мн. мѣчки (Зв); мѣчка, мн. мѣче (Бе); maca, t (Бу).

(79) Младунче женскога пола, мала мѣчка: мѣчкица, мн. мѣчкице (Ре); мѣче (женско) (Зв), --- (Бе), --- (Бу).

(80) Младунче без обзира на пол: мѣце, зб. мѣцад, мѣче, зб. мѣцад (Ре); мѣче, мн. мѣчиња (Зв); мѣче, зб. мѣчичи (Бе); --- (Бу).

КОКОШКЕ

(81) Одрастао мужјак: кѣкѣт, мн. кѣкѣти (Ре); петел, мн. петли (Зв); петѣл, мн. петѣви (Бе); gjel [ђиел], мн. gjelat [ђиелат] (Бу).

²⁵ пас стар до једне године

²⁶ назив за псе ситне расе

²⁷ најчешће се употребљава у пејоративном или секундарном значењу

гаља³⁰, калуша, мркуша, зринка, чипа, руда³¹, биза³², петкана³³, рошка³⁴, девојче, голошја, скуба³⁵ ... (Бе); gala, rogusha[рогуша], cura, shara [шара] (Бу).

КОЗЕ

(94) Мушка имена: бјелан, риђиле, мркиле, зеленко, шугиле, рёско... (Ре); --- (Зв); рица, пцко, прцо ... (Бе); ... (Бу).

(95) Женска имена: врањеша, мркоша, зелёноша, вила, вилеша, пйсарица, пясарица, шута, вилорога, шаорога, кодороша ... (Ре); --- (Зв); кањоша³⁶ пероша³⁷, риђоша, реца³⁸, шутка, белоша ... (Бе); chyta [шита] ... (Бу).

ГОВЕДА

(96) Мушка имена: мркдња, бијелдња, зекдња, јелдња, шардња, прутдња ... (Ре); еленко, неделко, торне, сретко, брешко, сифчо, шарко, саботко³⁹ ... (Зв); плавко⁴⁰, цветко⁴¹, шарча, ббшко, булча⁴² ... (Бе); kuqoja [куђоја], lagoja, molloja [малоја] ... (Бу).

(97) Женска имена: мркўља, зекўља, шарўља, галўља, ... (Ре); првула, шарка, шарула ... (Зв); плавка, цвета, булка, ружка, ружа, вида, шарка, зорка ... (Бе); kuqiesha [куђиеша], laguka, molluka[молука] ... (Бу).

КОЊИ

(98) Мушка имена: жўтко, зекан, мркдв, дорат... (Ре); дорчо, цветко ... (Зв); зёчко, зёкан, цветко, арап, дорча⁴³ ... (Бе);

(99) Женска имена: зёка, зёкна, мрка, жўтка, мўса ... (Ре); --- (Зв); мица, ласта, цвета, јулка, видра⁴⁴ ... (Бе); --- (Бу).

³⁰ овца црне или браон боје

³¹ овца са кратком вуном

³² једно од близнади

³³ ојагњена у петак

³⁴ рогата овца

³⁵ чупа јој се вуна с прољећа

³⁶ рогата коза

³⁷ парена коза

³⁸ има ресе на бради

³⁹ дају се имена најчешће по данима

⁴⁰ свијетле длаке

⁴¹ има бијелу шару на челу

⁴² црвене длаке

⁴³ Механизација је потисла коње; ријетко се користе за рад и јахање.

⁴⁴ Честа су имена према угледању на људе и животиње и уопште имена без семантичке мотивације.

МАГАРАД

(100) Мушка имена: зекан, сивко, муса, муско ... (Ре); --- (Зв); марко, ⁴⁵цветко, сивко ... (Бе); --- (Бу).

(101) Женска имена: зекна ... (Ре); --- (Зв); мица ⁴⁶ --- (Бе); --- (Бу).

МАЗГЕ

(102) Мушка имена: зекан, мркѡв жутко, муско ... (Ре); --- (Зв); --- (Зв); --- ⁴⁷(Бе); --- (Бу).

(103) Не дају се посебна мушка имена (Ре, Зв, Бе, Бу).

(104) Женска имена: --- (Ре); --- (Зв); белача, црнка, чуља ⁴⁸ ... (Бе); --- (Бу).

ПСИ

(105) Мушка имена: шарѡв, баљѡв, зельѡв, мркѡв, гилѡв, кусѡв ... (Ре); шаров, шарчо, мурчо, чомар, кушо, караман ... (Зв); шарко, сурча, жу̀та, беља, сурко, црња, кушља ⁴⁹, му̀ја ... (Бе); sharov [шаров], balov, gilov ... (Бу).

(106) Женска имена: баља, ша̀ра, гйла, флѡка ... (Ре); бубица, лиса ... (Зв); галка ⁵⁰, сурка ⁵¹, бѡлка ... (Бе); chara [шара] ... (Бу).

МАЧКЕ

(107) Мушка имена: сргиле, ша̀рун, мркиле, мацан ... (Ре); марко, маро ... (Зв); --- (Бе); --- (Бу).

(108) Женска имена: срга, ша̀ра, жу̀та .. (Ре); маца ... (Зв); бѡлка, црнка, жу̀тка ... (Бе); --- (Бу).

КОКОШКЕ

(109) Није запажено да се пјетловима дају посебна имена (Ре, Зв, Бе, Бу).

(110) Женска имена: пйрга, жу̀та, бјелача ⁵² ... (Ре); --- (Зв); бѡлка, жу̀тка, црнка ... (Бе); --- (Бу).

⁴⁵ Најчешће име у употреби је Марко.

⁴⁶ Скоро да нема других имена.

⁴⁷ Мазге се у Белошњу не чувају.

⁴⁸ има мале уши

⁴⁹ има кратак реп

⁵⁰ црне длаке

⁵¹ сиве длаке

⁵² имена према боји перја

ПЧЕЛЕ

(111) Нема посебних имена (Ре, Зв, Бе, Бу).

III РИЈЕЧИ СПОРАЗУМИЈЕВАЊА СА ЖИВОТИЊАМА

ОВЦЕ

(112) Дозивање (вабљење): тпрӯ! тпрӯја! тпрӯки! - сӯис! - ђбја! ђбља! (за овцу), - сйџ (уз давање соли) (Ре); прр! прр! - даш! даш! (за овна) (Зв); тпрӯја! тпрӯја! (Бе); тргу! бѐѐѐ! сик! сик! (уз давање соли) (Бу).

(113) Тјерање: ѝса! ѝса! (Ре); пррр! (Зв); рј! рј! (Бе), ис! (Бу).

(114) Разни захтјеви: б̄ари! (наредба овци да се умири, приликом муже, дојења или стрижења) (Ре); --- (Зв); --- (Бе); буџ [бич] (наредба овци да се умири, приликом муже, дојења и сл.) (Бу).

КОЗЕ

(115) Дозивање: пјђ! пљђ! (Ре); --- (Зв); сѝк! сѝк! - п̄це! - п̄це! (за јарца) (Бе); тigo! тigo! (Бу).

(116) Тјерање: кѐћ! кѐћа! к̄ћ! - т̄ик! т̄ике! (за јаре) (Ре); кеч! кеч! - цапр! цапр! (за јаре) (Зв); к̄ч! к̄ч! (Бе); --- (Бу).

(117) Разни захтјеви: т̄ири (наредба кози да се умири, приликом муже или дојење), - д̄иги! (кози и јарету приликом подајања) (Ре); --- (Зв); --- (Бе); тigo! тigo! (кози приликом дојења) (Бу).

ГОВЕДА

(118) Дозивање: н̄а! н̄а! н̄а! н̄а! (уз одређено име) (Ре); --- (Зв); н̄а! н̄а! (Бе); lok! lok! (Бу).

(119) Тјерање: ѝља! ѝља! - ѝјд! ѝјд! (Ре); пр-пр! (Зв); uist! (Бу).

(120) Разни захтјеви: љјст! љјст̄у! (зауостављање); ђјс! о-о! (волу, приликом орања, да се окрене); в̄ђч! (говедету да пије воде) (Ре); ојс! о-о! (захтјев да се стане) (Зв); ђјс! ђјс! (захтјев да се говедо окрене у ходу); ст̄у! ст̄у! (захтјев да се крене назад или заустави); к̄ђш! к̄ђш! (навођење говеда у јарам) (Бе); ођађ-ја! (захтјев да говедо стане); brž-brž! (позив говедету да пије воде) (Бу).

КОЊИ

(121) Дозивање: н̂а! н̂а! н̂а! н̂а! (Ре); на! на! (Зв, Бе, Ву).

(122) Тјерање: ђвò! твò! - њо! - âјд! ш̂ени! (Ре); дии! (Зв); на̀пред! (Бе); io!(Ву).

(123) Разни захтјеви: стòј! ст̂ани! на̀пред! -пр̂ез! пр̂ес! (захтјев да коњ дигне ногу) (Ре); (Зв); стòој! - на̀пред! - ц̂урик! (захтјев за кретање уназад), - пр̂ими! (захтјев кад се ставља дио опреме) (Бе); пр̂ес!(захтјев да коњ подигне ногу) (Ву).

МАГАРАД

(124) Дозивање: н̂а! м̂али, н̂а! - н̂а! н̂а, м̂али, н̂а! - м̂у̂с, м̂али! (Ре); мусе! мусе! (Зв); све је исто као код коња (Бе); па!-па, zogo, па!(Ву).

(125) Тјерање: ђвò! твò! - âјд! - ш̂ени! - ѱш! (ријетко) (Ре); дии! (Зв); на̀пред! (Бе); ush [уш] (Ву).

(126) Разни захтјеви: Све је као за коње (Ре, Зв, Бе, Ву).

МАЗГЕ

(127) Све је као за коње (Ре, Зв, Бе, Ву).

СВИЊЕ

(128) Дозивање: г̂уис! - ѡ̂ико-ѡ̂ико! -г̂уд-г̂уд! (Ре); гуде - гуде! - гуц-гуц! (Зв); г̂уди-г̂уди! - г̂уд-г̂уд! (Бе); guri-guri! -gush-gush [гуш-гуш]! (Ву).

(129) Тјерање: к̂и̂с! к̂и̂ш! (Ре); котр-котр! (Зв); о̂ш! (Бе); kish [киш]! (Ву).

ПСИ

(130) Дозивање: н̂а! на-н̂а! к̂ут-к̂ут! (Ре); кут-кут! на-на! (Зв); к̂уц-к̂уц! н̂а-н̂а! (Бе); па-па!(Ву).

(131) Тјерање: ðш! ðшомо! ш̂и̂бе! м̂иран! (Ре); чиба! мирен! (Зв), чи̂бе! у м̂ушило! (Бе); shybi [шиби]! (Ву).

(132) Разни захтјеви: п̂у̂ћ! п̂у̂ћи! ѡ̂а̂пига! др-др-др! др̂ш!држга! др̂демо! (захтјев да нападне некога или нешто) (Ре); с-с-с! дрш! (Зв); с-с-с! држ га! (Бе); каре (Ву).

МАЧКЕ

(133) Дозивање: м̂а̂ц! м̂и̂с! м̂и̂с! (Ре); мац! мац! (Зв); м̂а̂ц! м̂а̂ц! (Бе); мас! мас!(Ву).

(134) Тјерање: пѝс! (Ре); пис! (Зв); пѝс! жѝц! жѝц! (општо тјерање) (Бе);
pis!-mala!(блажа опомена) (Бу).

КОКОШКЕ

(135) Дозивање: һѝк! һѝк!, кѝк(е)! -пѝ-пи-пи! пѝју-пију! (дозивање пилаци)
(Ре); пили-пили! пири-пири! (дозивање пилаци) (Зв); пѝли-пѝли! пи-пи-пи!
(дозивање пилаци) (Бе); pul-pul!-ri-ri-ri!(дозивање пилаци) (Бу).

(136) Тјерање: ѝш! (Ре); иш! (Зв); ѝш! (Бе); ish [иш] (Бу).

ПЧЕЛЕ

(137) Дозивање пчела да уђу у кошницу: њ-њ-њ! њ-њ-њ! хуу! хуу! мѝт! мѝт!
у кѝицу, мѝти! у кѝицу, блѝгѝ! (то је "сикање чела" (Ре); мат! мат! (Зв);
мѝт, бѝбо! (дозивање пчела да уђу у кошницу); мѝд, бѝбо! (кад се "вади"
(узима) мед из кошнице) (Бе); њ-њ-њ! -hu! hu!(Бу).

IV ОГЛАШАВАЊЕ ДОМАЋИХ ЖИВОТИЊА

ОВЦЕ

(138) Ogлашавање оваца изговара се: бѝ! бѝ! (Ре); бе! (Зв); бѝ! бѝ! (Бе);
be-e-e! (Бу).

(139) Каже се: ѝвце блѝјѝ. (Ре); - Офца(овен, јагне) блека. (Зв); - Овце
блѝје. (Бе); - (Бу).

КОЗЕ

(140) Ogлашавање коза изговара се: вѝ! вѝ-е-е! (Ре); ве! ве-е-е! (Зв); мѝ!
мекекѝ! (Бе); ve-e-e! (Бу).

(141) Каже се: Кѝза (јѝрац, јѝре) вѝчѝ. (Ре); - Коза (јарец, јаре) вреска
(врека). (Зв); - Козѝ врескѝ. (Бе); - lliа [лиа] blegron (Бу).

ГОВЕДА

(142) Ogлашавање говеда изговара се: муу! - бѝ! буу! (волови) (Ре); муу!
(Зв); муу! (Бе); тиу! (Бу).

(143) Каже се: Вѝ рѝкѝ (бурулѝкѝ). Крѝва и тѝле рѝкају. (Ре); - Крѝва
мука (рика). -Крѝве ровѝ. Бѝк рѝка. Волѝви рѝцају. Крѝва њѝца. (Бе); -Lora
rale. Kau byguleket. [Кау бурулекет]. (Бу).

КОЊИ

(144) Оглашавање коња се изговара: њй-и-и! и-и-и! фр-р! (Ре, Зв, Бе, Ву).

(145) Каже се: Кòњ ржй. (Ре); - Коњ ржи (вишти, фрка). (Зв); - Кòњ њйска. Кобйла рза. Кòњи њйштé. (Бе); Kali higllon [Кали хиглон]. (Ву).

МАГАРАД

(146) Оглашавање магараца изговара се: й-а! (Ре, Зв, Бе, Ву).

(147) Каже се: Магàре (магàрац, магàрица) рйкà. (Ре); - Магаре рика. (Зв); - Магàре рйка (Бе); - Gomari pale (Ву).

МАЗГЕ

(148) Мазге се оглашавају слично коњима.

СВИЊЕ

(149) Оглашавање свиња се изговара: грò-грò! гур-гур! квй! квйк! (Ре); гро-гро! кви! (Зв); грò-грò! сквй-сквй! грр-грр! (Бе); --- (Ву).

(150) Каже се: Вèпар ицòра грòкху. Прàсàд гурò(к)ху. Прàсе је квйкнуло. (Ре); - Вепар крти. Прасиња грофтаат. Прасе квичи. (Зв); Свиње грдé (грòкчу, сучé. (Бе); --- (Ву).

ПСИ

(151) Оглашавање паса изговара се: àв, àв! ауу! ррр! скй! (Ре); ав, ав! ауу! (Зв); àв, àв! ауу! ррр! скуи! (Бе); av, av! аш! гт! (Ву).

(152) Каже се: Пàс лàјé (завйја, рèжй, квйчй, штèкхè). (Ре); - Пес лае (рва, вие, завија, ржи, квичи, штрека. (Зв); - Пьс лàје (завйја, вије, ржй, сучй). (Бе); - Qeni leh [Гени лех]. (Ву).

МАЧКЕ

(153) Оглашавање мачака изговара се: мàò! мjàò! мjàу! мрњаò! фр-фр! фр-фр! ффф! (Ре); мјао! фр-фр! (Зв); мао! мау! фр-фр! ххх! (Бе); мао! мау! фр-фр! (Ву).

(154) Каже се: Мàчка маучé (мјаучé, мрњаучé). Мàчка прèдé. (Ре); - Мачка мјаука. Мачка преде. (Зв); - Мàчка мауче (маòче). Мàчка прèдé. Мàчка се лутти. (Бе); - Маса тјаукат. Маса лахет. (Ву).

КОКОШКЕ

(155) Ogлашавање кокошака изговара се: kâ-kâ-kâ! kâ-kō-kō! kō-kō-kō! пй-пи! квѡк-квѡк! кукурйи-кууу! лѡп-лѡп! (Pe); - ква-ква! кукуриту! (Зв); - ко-да! ко-ко-да! ку-ку-рйи-куу! квѡк, квѡк! луп, луп! (Be); ka-ka! ka-ko! ko-ko!ku-ku-rii-kuu!(By).

(156) Каже се: Кѡкошке какарйжѷ. Кѡкѡт кукурйчѣ (кукурйјекѡ). Кѡкѡт пѡјѣ. Квѡчка квѡца и вѡди пйлад. Кѡкѡт лопѡћѣ крйльма и пѡјѣ. Пйлад пйѷчѷ. (Pe); - Кокошка квака. Петал кукурита (пее). (Зв); - Кокошке коткодачу. Петъл појѣ. Квачка кваца и вѡди пйличч. Петъл лупа с крйла и појѣ. (Be); Pulat gaglicoju. Gjeli kokorizet. Gjeli kton.(By).

ПЧЕЛЕ

(157) Ogлашавање пчела изговара се: ззз! зуу! зуун! (Pe); ззз! (Зв); зуу! (Be); z-z-z! zuu!(By).

(158) Каже се: Чѣла зѷчй (зѷнчй). (Pe); - Пчела брчи. (Зв); - Чѣле зучѣ (зујѣ). (Be); -Vleta zujat. (By).

V ИЗРАЗИ У ВЕЗИ СА РАЗМНОЖАВАЊЕМ
ДОМАЋИХ ЖИВОТИЋА

ОВЦА

(159) Овца (ѡфца) се мрѡкѡ. Прѡз (ѡвѡн) мрѡкѡ ѡвцѣ. Овца је зѡљѡгна. Овца се ѡбјѡгњйла. Омлѡдила се. Облйзњйла се (облйжњйла се). (Pe); - Офца се мрка. Овенот ја мрка офцата. Офца се ѡбјѡгнила. Офца се облйзнила. (Зв); - Овца се мрка. Овѡн мрѡкѡ ѡвце. Овца је сјѡгње. Овца се ѡјагњйла. Овца се блйзњйла. Овце се блйжњѣвају. (Be); -Delmja drzehet. Vrgani drzen berret[берет]. Delmja ka piele. (By).

КОЗЕ

(160) Кѡза се течѣ. Прѡч (јѡрац) течѣ кѡзе. Кѡза је скѡзна. Кѡза се ѡјѡрйла. Омлѡдила се. Кѡза се облйзњйла). (Pe); - Коза се прчат. Јарецот ја прча козата. Козата је скѡзна. Козата се ѡкозила. (Зв); - Козѣ се прѡцају. Јѡрац прѡца козѣ. Козѡ је скѡзна. Козѣ се ѡјѡрйле. Козѡ чѣсто блйзни. (Be); - Llia frphet [лиѡ фрфет]. Sjari fren llin [лин] Llia asht bars [лиѡ ашт барс]. Llia ka piel [лиѡ ка пйел]. (By).

ГОВЕДА

(161) Крѡва се вѡди. Бйк скѡчѣ на крѡву. Крѡва се ѡдвѣла. Крѡва се повѡђѡ, нѣћѣ се бйт ѡдвѣла како трѣбѡ. Крѡва је стѣ(в)ѡна. Крѡва се ѡтелйла. Крѡва се изјѡловйла. (Pe); - Крава се водит. Кравата је стелна.

Кравата се отелила. Кравата се изјаловила. (Зв); - Крава се води. Крава се бикала. Бик бика краву. Крава се поврта, није примила бика. Крава је стелна. Крава се отелила. Крава отелила мртво телѐ. Крава се исабила⁵³. (Бе); -Лопа етхет. Mzati i keen lops. Lora pahet. Lora a bars. Lora â pîle [лопа а пле]. Lora ka shti [лопа ка шти]. (Бу).

КОЊИ

(162) Кобила се пасѐ. Пастоух скâче на кобилу. Пастоух је опâса кобилу. Кобила је суждрѐбна. Кобила се ождријебила. Кобила се изјаловила. (Ре); -Кобила се пасет. Кобила се ож(д)ребила. Кобила се изјаловила - пометнала. (Зв); -Кобила се распâсла. Пастув запâсал кобилу. Кобила је ждрѐбна. Кобила се ождребила. Кобила се изјаловила. (Бе); -Pela bohet⁵⁴. Harshovi [хашшови] i kecn pels (Бу).

МАГАРАД

(163) Каже се као за коње.

МАЗГЕ

(164) Мазге немају способност оплођења.

СВИЊЕ

(165) Прасица (џора) се букâ. Прасица се (х)âчи. Хâк скâче на џору (прасицу). Вѐпар (х)âчи џору (прасицу). Прасица је супрâсна (супрâшна). Прасица (џора) се опрâсила (огурѝла). Гуре од џорѐ. (Ре); - Маторица се терат (букат). Маторица је спрасна. Маторица се опрасила (Зв); - Свиња се разбукарила. Свиња се букâри. Вепър букари свињу. Свиња је спрâсна. Свиња се опрасила. (Бе); - Thijusha [тхијуша] nieket. Harkoçi kecn thijushs [харкочи кецн тхијушс]. (Бу).

ПСИ

(166) Кучка се ћѐрâ. Пâс (кучâк, бисин) и кучка (биса) се ћѐрâју. Кучка је скџцна. Кучка се окуџила. Општѐнила се. (Ре); -Кучка се терат. Кучката је скучна. Кучката се окучила. (Зв); -Кучка се бесџје. Пъс бесџје кучку. Кучка је скотна. Кучка се окотѝла. (Бе); -Shaka[шака] bohet. Qeni e shaka bohen [ћени е шака бохен]. Shaka ka piell [шака ка пиел]. (Бу).

МАЧКЕ

(167) Мâчка се ћѐрâ. Мâчка се мркъâ. Мâчка је смâчна. Мâчка се омâцила. Окотѝла се. (Ре); Мачка се терат. Мачката се омачила (Зв); - Мâчке се

⁵³ кад се отели прије времена

⁵⁴ тјера се

птрѐцају. Мьчѣк птрѐца ма́чку. Ма́чка је скóтна. Ма́чка се окотѣла. (Бе); - Mаса bohet. Маџкани[мачкани] i маса bohѐn. Маса ка пиелл [пиел]. (Бу).

КОКОШКЕ

(168) Кòкошке ймају кòкòта. Пѣплица је прòнијела и свàки дàн снѐсѐ јàје. Квòчка излѐжѐ пѣлãд. (Ре); - Кокошката заносила и секој ден носит јàјца. Квачката квачит. (Зв); - Кокòшке се јàре. Петѣл зајарѣл кокòшку. Млãтка пронѐла јàјца. Квãчка извòди пѣличѣ. (Бе); Pula cprushet-[чпрушет]. Pula çil [чил] zoj. (Бу).

ПЧЕЛЕ

(169) Чѐла (мãтица) је йлѐгла вòјску. Чѐла извòди вòјску, рòјѣ се, трѐбã је усѣкãт у улиште. (Ре), -Пчелата / трмката се ројит. (Зв); Чѐле се рòје. Мãтица извѐла рòј из трмку⁵⁵. Имам дѐсет трмѐе (вршкаре) и двã сãндука (кошнице). Кад утѐкне из трмку, рòј се вãта⁵⁶ (Бе); -Vleta eshon [ешон] duhet me niell [ниел] en ulisht [улишт]. (Бу).

3. О лексичким карактеристикама

Лингвистичка географија код нас још није толико развијена да би се могао прецизније одређивати ареал појединих лексема, што умањује могућности компаративног проучавања.

Кад је у питању сточарска лексика, ситуација је нешто повољнија захваљујући Општекарпатском дијалектолошком (ОКДА), чији је први том објављен.⁵⁷ То ће нам помоћи да сточарску лексику из одабраних пунктова сагледамо знатно шире, у оквиру карпатско-балканског ареала. Овдје ријеч оквир ваља разумјети условно будући да правог оквира ту и не може бити кад се зна да су кроз вјекове и миленијуме миграције сточара ишле зракасто од планинског масива Карпата у свим правцима преносећи надалеко сточарску лексику која ће ући у лексичке фондове многих европских језика. Зато би сваки покушај дубље етимолошке анализе био скопчан са великим тешкоћама и неизвјесностима, бар што се тиче крајњег исхода.

Неке карактеристике записане сточарске лексике показãћемо служећи се: а) статистичким показатељима о гласовној сличности лексике у испитиваним пунктовима и б) семантичко-етимолошком и творбеном анализом одабраних лексичких појмова.

а) О гласовној сличности сточарске лексике (статистички приказ)

1) Сличности лексике (карактеристичне ријечи и изрази) из Ре и Зв јављају се у 114 од укупно 169 случајева (1,3,5,6,8,9,11,12, 14, 15, 16, 17, 18,

⁵⁵ вршкара (врста кошнице).- Трмчиште је мјесто гдје се чувају кошнице (трмѐе).

⁵⁶ уводи се у нову кошницу

⁵⁷ Общекарпатский диалектологический атлас, вступителѣный вѣпуск, Скопје, 1987

19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 38, 39, 41, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 71, 72, 73, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 83, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 96, 97, 98, 105, 106, 116, 121, 124, 128, 130, 131, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 161, 162, 163, 165, 166, 167, 169)⁵⁸, у процентима 67%.

2) Констатоване сличности Ре и Зв у односу на Бе јављају се у 101 случају (1, 3, 4, 6, 9, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 25, 26, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 38, 39, 41, 44, 45, 46, 47, 48, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 67, 68, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 83, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 96, 97, 98, 105, 106, 116, 121, 124, 128, 130, 131, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 161, 162, 163, 165, 166, 167, 169), у процентима 60%.

3) Констатоване сличности Ре и Зв у односу на Ву јављају се у 48 случајева (3, 5, 8, 11, 18, 22, 23, 53, 55, 56, 58, 59, 63, 72, 76, 77, 78, 87, 91, 92, 93, 105, 106, 121, 124, 128, 130, 131, 133, 134, 135, 136, 138, 139, 140, 142, 144, 146, 148, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 165), у процентима 28%.

4) Лексичке сличности Ву искључиво у односу на Ре јављају се у 12 случајева (64, 92, 105, 106, 117, 122, 123, 125, 129, 132, 143, 156), у процентима 7%.

5) Лексичка сличност Ву искључиво у односу на Зв јавља се у једном случају (70).

Ако се претпостави да постоје и паралелне, рјеђе употребљиве, сточарске ријечи које у нашем попису нијесу забиљежене⁵⁹, сличности би могле бити и знатно бројније.

Сличност сточарске лексике у албанском пункту (Ву) у односу на словенске пунктове (Ре, Бе, Зв) може потицати из: 1) заједничке припадности карпатско-балканском сточарском ареалу, 2) језичке интерференције између словенских и албанских говора, у којима управо сточарска лексика чини претежнији и значајнији дио.

б) О могућностима семантичко-етимолошке и творбене анализе сточарске лексике

Ако лексем прч (= некастриран јарац) налазимо у Ре, Зв, Бе и Ву, дакле, у свим пунктовима, али и: у пољском руге⁶⁰; у чешком ргџа,⁶¹ у украјинском пирч,⁶² у молдавском пырч,⁶³ у разним мјестима српскохрватских говора

⁵⁸ Ознаке са бројевима у загради: (1), (2)... (169), у одјељку лексика, представљају редне бројеве лексичких појмова добијених у испитиваним пунктовима према јединственом упитнику.

⁵⁹ Из пунктова Ре и Бе добили смо прецизније информације него из Зв и Ву.

⁶⁰ Общекарпатский диалектологический атлас, 161.

⁶¹ Ibidem.

⁶² Ibidem.

⁶³ Ibidem.

прч⁶⁴, несумњиво је да је у питању веома распрострањен лексем карактеристичан за читав карпатско-балкански ареал.

Али, кад је у питању лексем угич (= ован предводник)⁶⁵, који је евидентиран у Ре, Зв и Ву, а нема га у Бе и у другим сјевернијим пунктовима карпатско-балканског ареала, оправдано је претпоставити да је ареал тог лексема ограничен на албанске и њима сусједне говоре, из чега би се могло закључити да је он у говоре српскохрватског и македонског језика дошао из албанског.

Сличан примјер интерференције, само у обрнутом смјеру, може бити у лексему матиса (= пчелиња матица), који је у албанске говоре могао ући из сусједних словенских.

Свјесни смо чињенице да је незахвално изводити закључке на малом броју примјера, па ово нека послужи оријентационо. Децидније тврдње могле би се изводити тек кад би се имала на располагању густа мрежа испитаних пунктова сточарске лексике ширих области, без обзира на њихову језичку припадност, јер данашњим стањем и распоредом језика (народних говора) не могу се успјешно објашњавати особености веома архаичне и "покретне" сточарске лексике.

Преносиоци сточарске лексике на простору карпатско-балканског ареала, сточари Власи, - да њих поменемо као главне, а и други су сточарили на тим просторима - вјечито у покрету и у контактима са другима, давали су или примали неке ријечи и изразе, тако да данас није лако утврдити шта је чије било и када је и како примљено или предато.

Примјера ради, размотрићемо неке лексеме које би могле на занимљив начин упозорити на тешкоће и неизвјесности у разматрању сточарске лексике.

Ријеч уфотка/увотка евидентирана је само у Ре (нема је у Зв, Бе и Ву). Да ли је у питању лексем са веома ограниченим ареалом? Млада овда која се још није плодила, према ОКДА, у пољском је *wetula*⁶⁶, у молдавском *взулуэ*,⁶⁷ у словачком *jarka*,⁶⁸ у украјинском *ярка* и *ватуля*,⁶⁹ у српскохрватском *јагњица*, *двиска*,⁷⁰ у македонском *виска*⁷¹. Према нашим подацима, у Ре: *јагњица*, *двизица* / *двиска*, *уфотка* / *увотка*, у Зв: *свиска*, у Бе: *свиска*. Ако наше *уфотка* / *увотка* (Ре) упоредимо са: пољским *wetula*, украјинским *ватуля*, молдавским *взулуэ* и а *фэатат ынтыџ*,⁷² нијесмо далеко од закључка да и наше *уфотка* / *увотка* (и Вуково: *ухотка*⁷³, припада породици ријечи са метаформом *vatula*⁷⁴, те да је ареал лексема *уфотка* / *увотка* / *ухотка* знатно шири неог што би се дало закључити на основу

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ Вук Ст. Караџић, Српски рјечник, Беч, 1852 (фототип: "Нолит", Београд, 1977), 767; *угич*, м (у Ц.Г.) ован десет пута кад преходи, онда је угич; на њему је звоно и он води овде и обично се не стриже.

⁶⁶ Общкарпатский диалектологический атлас, 161.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Ibidem.

⁷² Ibidem, 162.

⁷³ Вук Ст. Караџић, н.д., 794: *ухотка*, ф. (у Ц.г.) у прољеће јагње, у јесен шиљеже, на друго прољеће *двизица*, а на треће ако се не ојагњи онда је *ухотка*, сф. козле.

⁷⁴ Общкарпатский диалектологический атлас, 161.

података из ОКДА. Према томе, ареал ријечи уфотка /уводка / ухотка, и њима сродних, као и раније поменуте прч, захвата огромно пространство од сјеверних обронака планинског масива Карпата (од Пољске и Украјине) до Јадранског и Јегејског мора.

Још неке ријечи из те породице: рум. *fetie* (=дјевичанство), лат. *vidua* (=неудата, удовица), рус. вдова и сх. удова / удовица и удавача, упућују на индоевропско заједништво, што напомиње о потребном опрезу у погледу утврђивања поријекла и апела ријечи, о чему се може говорити само условно и крајње обазриво.

Ријечи: мац! и пис! евидентирани су у Ре, Зв, Бе и Ву, тј. у свим пунктовима, као узвици за дозивање односно тјерање мачке. Од чега су, како и када, могли постати узвици тога облика и значења? Да ли су они словенског или албанског поријекла или су, пак, наслијеђени као супстрати?

Узвик мац! (за дозивање) одговара понајприје албанској именици *мас* (=мачка), а у сх. и мак. могао би се разумјети као скраћење од мачка, мачак, маче / маце. Поријекло поменуте именице није јасно. Да ли је то супстрат из палеобалканске лексике?

Узвик пис! (за тјерање) евидентиран је у свим пунктовима. За српскохрватски језик то је етимолошки нејасно ријеч. Међутим, у румунском налазимо: *pisoi* (=мачак), *pisica* (=мачка) и *pisik* (=маче, мачкић). Изгледа да је српскохрватско пис! створено према румунском *pis* -, с могућношћу да потиче из палеобалканске лексике.

Узвици мац! и пис! показују како се рационално и ефектно може користити лексичко градиво приликом творбе ријечи. У првом случају, у условима српскохрватског и македонског језика, за дозивање мачке употребијелна је форма веома блиска албанској *мас(а)*, само сада са семантички новом функцијом, и тако је од именице створен узвик. У другом случају, за потребе појма тјерање употребијелан је узвик пис!, настао, како нам изгледа, скраћивањем наведене румунске ријечи, са семантички новом функцијом, чије је значење модификовану односу на значење узвика мац!, тако да оба стоје у несумњивој корелативној супротстављености: мац! значи дозивање, а пис! тјерање.

Ови примјери показују какве могућности пружа ова лексичка грађа за разноврсна творбена, семантичка и етимолошка разматрања.

4. З а к љ у ч ц и

На основу изложеног лексичког материјала и аналитичких запажања о датој лексици, од којих су нека овдје илустровано приказана, покушаћемо да изведемо неколико закључака.

1. Показује се веома велика сличност сточарске лексике у испитиваним пунктовима словенских говора (Ре, Зв, Бе) и та сличност је већа него кад су у питању друге лексичке области.

2. У односу на лексику албанског пункта (Ву), показује се да су лексичке подударности условљене, углавном, заједничком припадношћу карпатско-балканском сточарском ареалу.

3. Малобројни су примјери интерференције између албанских и словенских говора, ако се изузму они који неоспорно припадају лексички карактеристичној за цјелокупан карпатско-балкански апелал.

4. Из упоређивања са албанском лексиком (Бу) лакше се запажа и утврђује степен сродства и проценат сличности дате сточарске лексике и оквиру словенских говорних пунктова (Ре, Бе, Зв).

5. Ова сточарска лексика се одликује великом архаичношћу и могла је настати у даљој и веома далекој прошлости, у вријеме интензивнијег номадског сточарења у области карпатско-балканских планина.

6. Честе миграције разнородних, и разнојезичких, етничких група на простору карпатско-балканског апела, доприносиле су све чешћем мијешању и јакој симбиози сточарске лексике. Распростирању и устаљивању те лексике у разним језицима југоисточне Европе умногоме су допринесли врло покретни сточари Власи који су постепено асимиловани од стране бројних, компактнијих и на одређеним просторима стално настањених етничких формација које су, асимилујући Влахе, прихватиле и њихову, тј. за њих карактеристичну, сточарску лексику која је тако ушла у лексичке фондове тих народа.

7. Таква, једном фиксирана, за многе данашње језике југоисточне Европе етимолошки страна лексика, губљењем своје изворне мотивације, остала је отпорна према даљим језичким промјенама, чему је знатно допринио и вјековима устаљени начин сточарења својствен мање-више свим народима на тим просторима.

8. Лексички материјал из испитиваних пунктова значајан је за језичке (творбене, семантичке, етимолошке и др.) анализе, јер у њему је фиксирано старије језичко односно лексичко стање.

9. Значајно је за науку да се ова лексика и изрази запишу и тако сачувају од заборава, јер управо пред нашим очима одумире традиционално сточарење са својом лексиком и изразима.

10. Предјеле Црне Горе и Македоније захвата карпатско-балкански ареал сточарске лексике, која представља значајну међујезичку спону између Црне Горе и Македоније.

* * *

Опредјељујући се за овакав третман записане лексичке грађе, задовољили смо се прагматичним циљевима:

- да грађу запишемо што вјерује, аутентично,
- да је на неки начин класификујемо и компаративно изложимо, ради њене веће прегледности и лакше употребе,
- да је ситуирамо у оквиру карпатско-балканског ареала, и
- да укажемо и на неке њене аналитичке потенцијале.

Risto V. Radunović

A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF
THE CATTLE - RAISING LEXIS IN THE CARPATHIAN
AND BALKAN AREAS

(S u m m a r y)

Within the linguistic topic on "The Macedonian and Montenegrin idiomis along the Albanian border with a special reference to some common innovations, then interference with the Albanian language and a comparative approach to Montenegrin and Macedonian onomastics", a way of a comparative approach to studying cattleraising lexis has been developed in the introductory part. The topic was included in the programme of a bilateral cooperation of the CANU and MANU academies for the period from 1981 to 1985.

The second part deals with an authentic lexical material from: Serbo-Croat language (Releza, in Montenegro, - Re; Beloinje, in eastern Serbia, - Be), Macedonian language (Zvečan, in Macedonia, - Zv), and Albanian language (Vuksanlekići, in Montenegro, - Vu). The mentioned material comprises:

I the names of domestic animals (sheep, goats, cattle, horses, pigs, dogs, cats, hens and bees);

II the names of domestic animals;

III the words for communicating with animals;

IV the presentation of uttering sounds by domestic animals;

V expressions related to the breeding of domestic animals.

Some examples of word-formation, semantic and etymological analyses of the presented lexical material have been listed in the third part of the paper.

In the fourth part, the last one, some observations have been made on the written cattle - raising lexis in the for of general conclusions referring to its features and possibilities of making linguist analysis (word-formation, sematic and etymology).

The written lexis has also been discussedform the point of view of belonging to the Carpathian and Balkan cattleraising areas.

